

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**De Nieuwe En Naauwkeurige Neederlandse Hovenier,
Onderwyzende hoe hier te Lande, onder dit Climaat een
Thuin, met zyn Parken, Paaden, Glintingen en Heiningen
wel zal aangeleid, en hoe de Boomen aan ...**

Te Leyden, 1735

Eerste Kapittel. Van de Aarde in 't Algemeen

[urn:nbn:de:bsz:31-139361](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-139361)

Perzik, op Pruijn en Amandel.

Appel op wild Appel-hout voor opgaande Boomen, en op Paradyss om heiningen te maaken, is tot nog toe best bevonden; voornaamelyk als de Appelen en Peeren op nu al draagende, nog eens ge-ent zyn.

Pruim en Abrikoos op Pruijn-hout, waar van de beste zyn in Vrankryk de St. Juliaans, en zwarte van Damaste, maar in Holland, Zeeland, enz. op Wyn-krooft, en Violet-pruijn.

Het gaat ook wel eens op Amandel, en zomtyds werd Peer en Appel op malkander gegriffeld, maar doorgaans loopt het slegt af, of maakt gansch geen goede Boomen.

T W E E D E D E E L.

E E R S T E K A P I T T E L.

Van de Aarde in 't Algemeen.

Ik mag zeggen, myns bedunkens, dat de Aarde als een soort van lichtvoerig Zand is, dat door zeeker Zout, van de natuur in elk tusschen-zandje verspreid; bekwaam is tot het voortbrengen van gewassen, en daarom moeten 'er veele Zandjes by malkander zyn, die eene gemaatigde vogtigheid ontfangende een lighaam maaken, dat wat gebonden is, en vervolgens zekere graaden van zoete warmte daar doorstralende, gelyk als een bezielde lighaam werd; zoodaanig dat zonder twee ja vier hulpen, als van Vogt, Zout, Vet- tigheid en Warmte deeze Aarde van geenerley nut is, en om zo te spreken als dood; het is bykans hier meede gelyk als met het Meel, dat in zyn geheel is, veele oneindige kleine deeltjes te zaamen gevoegd, en altemaal wel van malkander onderscheiden: dat Meel, zeg ik, naar eisch van zaaken meer en minder nat gemaakt en vetagtig zynde, werd nu een Paftei-deeg, dan een Papje, zoodaanig dat het eene en het andere met wat Zout gemengd, en dan zyn behoorlyke warmte gegeven zynde, bekwaam werd tot voed- zel voor den Mensch; in plaats d'it dit Meel onnut zoude blyven.

C

en

en dood; by gelykenis, indien het Waater, het Zout, vettigheid of lymagtigheit en het vuur, daar niet als een soort van Ziel en leeven instorte; waar omtrent evenwel tusschen Meel en Aarde dit groot onderscheid overblyfd, dat het Meel eens vogtig gemaat zynde zo verandert van aart, dat het nooit weér tot zyn eerste staat kan koomen, schoon 'er het vogt t'eenemaal uit was; om dat de lymigheid of vettigheid ten deelen weg is, en dat daar en teegen d'Aarde het ontfange vogt eens kwyt raakende, weederom in d'eige staat komt als zy voorheen was, als zy de tweede maal gemest, gezout en bevogtigd werd; maar dit onderscheid moet onze gelykenis niet wegneemen.

Dat de Aarde een soort van Zand is, dat nogtans in zyn zelve niet anders is als een soort van kleine steentjes, als de vergroot glazen genoeg bewyzen geeve, is, om dat 'er in het aanraaken waarlyk iets zandagtigs gevoeld werd: ik zal my niet inlaaten om te beschryven wat Zand is, want ik zoud' daar niet nieuws nog byzonders van kunnen zeggen, maar alleen in het algemeen spreekende dat 'er veelerhande slag van Zand is, het eene heel bar en onvrugbaar, gelyk van Zee-stranden, Rivieren en Duinen, enz. het andere vet en vrugbaar, gelyk de Italiaanse, Engelse enz. en van dit is het eene meer, en dat maakt de goede Aarde; het andere minder, of geheel niet: en dat 's Aarde van middelbaare deugd, of ondeugende, en vooral de ligte Aarde, dor, en zandagtig: daar en booven is d'eene zagter; en dat noemd men zagte en ligtvoerige Aarde; d'andere valt groover, en die noemd men wreede Aarde, en moeyelyk te bearbeiten; eindelyk daar is 'er die vetagtig en aan malkander klevend is, als in de vette klei-landen, in Zeeland en andere plaatzen, bevonden werd: die dat middelmatig doet is de weiland-aarde, die 't al te veel doet, is de katte-kleiagtige, en daarom ook meest altyd onbekwaam tot de Queekery, gelyk ook is, die onder de booven of kalu-aarde, een dikke schil van dito katte-kley of harde turf-schillen hebben.

Behalven het onderscheid der Zanden gegrond op de Vrugtbaarheid en onvrugbaarheid, zyn 'er nog andere, in de kouleur geleggen; want onder de Zanden zyn, d'eene zwartagtig, andere roodagtig, daar zyn 'er wit, graauw, geel, enz. en daar komt de naam van daan van bruine, blanke, roode, graauwe Aarde, enz. deeze kou-

kouleur be-
de, gelyk

Dog men m
in der aard by
en zeeher zo
minderende,
Waater dat ha
danigheden o
om het in w
der Planten;
het meere
in zig hebbe
het Waater,
dat 's eene w

Den rooij
in zeeher pla
van Aarde volk
en welke da
se-boomen, de
Colines van N
Aarde men mo
men, enz. op
de van versche
belangen of g

Ik wou
ne hooie on
het zy ook
meenelyk
Tarw wel
bekwaam z
gelyk in V
deze plaats
nog valligh
ren beeter
kool-plante
Waar uit
zoude kotte

kouleuren behooren juist niet weezentlyk tot de deugd van d' Aarde, gelyk we hier na zullen toonen.

Dog men moet met waarheid zeggen dat de vrugtbaare Zanden in der daad by zig hebben zekere hoedanigheeden, (of zo gy wilt, een zekere zout van Vrugtbaarheid, waarom die in vettigheid verminderende, men straks de Aarde moet mesten) dat ze aan het Waater dat haar bevogtigt, meede deelen, het welke met die hoedanigheeden doormengd zynde, en de warmte daar by koomende om het in werking te brengen moet dienen, tot het voortbrengen der Planten; even eens gelyk de Scene-blaaderen, Rabarber, en het meerendeel der Planten, geneezende kragten en eigenschappen in zig hebben, die om tot gezondheid van den Mensch te dienen aan het Waater, daar men ze in te week leid, werden overgebracht, enz. dat 's eene waarheit daar niemand aan kan twyffelen.

Den voorspoedigen of ongelukkigen uitflag van sommige Planten in zekere plaatzen, moct ons klaar doen onderscheiden wat slag van Aarde volkoomen bekwaam zy voor zekere soort van Vrugten, en welke daar onbekwaam toe zy; by voorbeeld, de groote Karsse-boomen, de Valeye van Montmorency, de schoone Pruimen de Colines van Meudon enz. leeren in Vrankryk genoegzaam, wat Aarde men moet hebben voor de Karssen, wat Aarde voor de Pruimen, enz. op dat men niet heene gaa en haar wil aanteele in Aarde van verschillenden aart, met vertrouwen en inbeelding dat het ligt beslaagen of gelukken zal.

Ik zoud' ook kunnen zeggen dat elk genoeg bekend is, dat d' eene Aarde ongelyk beeter valt als d' andere; 't zy in yder Gewest, het zy ook zomtyds in yder deel van kleinen omtrek, dat men gemeenelyk Aard-aderen noemd; want, by voorbeeld, hier neemt de Tarw wel op, en daar digte by wil ze niet slaagen, de grond maar bekwaam zynde om Rogge, of ligter Koorn-gewassen te teelen; gelyk in Vrankryk valt de Wyn goed, en daar digt by niet; op deeze plaats rypt de Muskadel volkoomen, ginder krygt hy smaak, nog vastigheid, nog kouleur, enz. hier wil Kool, daar Boonen beeter wassen: hier knotten, of krygen de wortels der Blomkool-planten knobbels en wassen niet, en ginder gantsch wel.

Waar uit volgt dat iemant bezwaarlyk gemeene en vaste reegels zoude kunnen geeven voor elke Landstreek op een algemeene wyze,

om de nabyheid en gebuurschap van de goede en kwaade Aarde : waarom men dikwils bevind, dat aan de eene zyde van de Tuyn of Hoffsteede, de Boomen wel, en aan de andere kant niet wel willen wassen of draagen. Zoo dat gelyk we ten opzigt van d' Aard-vruchten in elke Landstreek zeggen dat 'er zeer goede Aarde is, dat is, ongemeen Vruchtbaar; zo hebben we ook reeden om van die zelve Aard-vruchten of Landstreek te zeggen, dat 'er heel ondeugende Aarde is, dat is, zeer onvruchtbaar; dat ondertcheid moogelyk uit de hoedanigheeden ontstaande die van binnen in den grond leggende, om dat men ze niet alleen aan de Zon kan toeschryven, dieze alle op d'eigenste wyze beschynd; maar het kan ook elders van daan koomen, gelyk we hier na nog meer zullen betoogen; Echter onzen Tuyn moet noodzaakelyk goede Aarde hebben; laat ons nu zien wat de vereischte gesteltenis van deeze Aarde zy, om onzen Tuyn wel te doen beslaagen, en vruchtbaar te zyn.

T W E E D E K A P I T T E L.

Wat Hoedanigheeden de Aarde van een Tuyn moet hebben om ze goed te noemen.

Heel veel vald 'er te zeggen ten opzigt van de Aarde daar men noodzaakelyk kennis van hebben moet, ik zal, zonder iets voorby te gaan van het geene my bewuft mogt zyn, van elk in het byzonder spreken.

Maar gelyk we voor vast gesteld hebben, dat d'eerste en weezendlykste zaak die men voor een Fruit en Moes-tuin bedenken kan, is, dat 'er een bekwaame Aarde zy, zo moet men aanstonds te werk gaan om te beduiden wat eene goede Aarde is, en derhalven zeg ik dat 'er veelerhande zaaken moeten t' zaamen vloeyen.

Voor eerst, dat het geene zy voortbrengt weelig en overvloedig is.

Ten tweeden, dat die Aarde zig ligtelyk van zelf hersteld als zy eenige tyd braak legt, of op nieuw weeder wat gemest werd, wanneer ze bedorven is geworden.

Ten derden, dat ze geenerley kwaade sijnak of reuk heeft.

Ten